

Τουρισμός Ελληνική Οικονομία και Απασχόληση

Γιώργος Αργεΐτης

ΗΜΕΡΙΔΑ ΙΝΕ ΓΣΕΕ

**«Τουρισμός, Διακλαδική Δυναμική και
Περιφερειακή Ανάπτυξη»
Ηράκλειο-Κρήτη, 1 Απριλίου 2017
Aquila Atlantis Hotel**

Η οικονομική κρίση και η κρίση χρέους στις οποίες συνεχίζει να είναι εγκλωβισμένη η Ελλάδα τα τελευταία επτά χρόνια αντανακλούν σε σημαντικό βαθμό την κατάρρευση του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, όπως αυτό διαμορφώθηκε στη διάρκεια της μεταπολεμικής και ειδικότερα της μεταπολιτευτικής περιόδου.

Η διαπίστωση αυτή προσδίδει στην τρέχουσα κρίση συστημική διάσταση και καθιστά αναγκαία την ανάλυση των ενδογενών αιτιών που οδήγησαν στην αποτυχία διαμόρφωσης ενός δυναμικού μοντέλου ανάπτυξης στην Ελλάδα, ικανού να διασφαλίζει υψηλό ποσοστό απασχόλησης, σταθερές ροές εισοδήματος που να στηρίζουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, δημοσιονομική, μακροοικονομική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα και την ανάπτυξη ενός ισχυρού δίκτυ κοινωνικής ασφάλειας.

Ανάμεσα στις πολλές ιδιαιτερότητες του μοντέλου ανάπτυξης που κατέρρευσε μία είναι ίσως η πιο καθοριστική: η κλαδική και τεχνολογική ανεπάρκεια του παραγωγικού συστήματος, η οποία εκδηλωνόταν με έλλειμμα παραγωγικότητας και διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και διαχρονικά ελλείμματα στο εμπορικό ισοζύγιο. Επιπλέον, ήταν ένα μοντέλο όπου εξαιτίας της εξειδίκευσής του σε παραδοσιακές παραγωγικές δομές βρισκόταν στη μέση της πυραμίδας του διεθνούς ανταγωνισμού και πιεζόταν διαχρονικά τόσο από τις οικονομίες με τεχνολογικά εξελιγμένο παραγωγικό σύστημα, όσο και από εκείνες που είχαν πλεονέκτημα στο κόστος εργασίας.

Τα δίδυμα ελλείμματα που συχνά αναφέρονται στο δημόσιο διάλογο και η υπερσυσσώρευση δημόσιου χρέους (όπως επίσης και ιδιωτικού, κυρίως μετά την ένταξη της χώρας στη ζώνη του ευρώ), αντανακλούν σε σημαντικό βαθμό την αναπτυξιακή δυσλειτουργία της οικονομίας.

Η συσσώρευση εξωτερικού και δημόσιου χρέους αύξανε συστηματικά τις δανειακές υποχρεώσεις της Ελλάδας και του κράτους, ενώ η παραγωγική ανεπάρκεια, το τεχνολογικό έλλειμμα του συστήματος παραγωγής και η σχετικά υψηλή ροπή προς εισαγωγές για καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά υπονόμειαν τη δυνατότητα της οικονομίας να ικανοποιήσει αυτές τις υποχρεώσεις με τη δημιουργία νέου εισοδήματος. Αυτή η αντίθεση έχει πάρει εκρηκτική διάσταση τα τελευταία χρόνια λόγω της ιστορικής ύφεσης που προκάλεσαν τα Μνημόνια λιτότητας.

Είναι σημαντικό να σημειώσουμε μια διάσταση της κρίσης χρέους που δεν έχει αναδειχτεί στο δημόσιο διάλογο. Η υπερσυσσώρευση δημοσίου χρέους ήταν ο μηχανισμός επιβίωσης του μοντέλου ανάπτυξης μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης. Ο δημόσιος τομέας μέσω του χρέους τροφοδοτούσε με εισοδήματα και ρευστότητα τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, αποτρέποντας τη σημαντική επιδείνωση της χρηματοπιστωτικής κατάστασης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Η συσσώρευση δημοσίου χρέους ουσιαστικά υποκαθιστούσε τα εισοδήματα που θα έπρεπε να προέρχονται από ένα επαρκώς αναπτυγμένο παραγωγικό σύστημα και από την απασχόληση. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχανόταν η επιβίωση του μη βιώσιμου μεταπολιτευτικού αναπτυξιακού μοντέλου.

Σε αυτό το πλαίσιο, η εφαρμογή δημοσιονομικής λιτότητας και βίαιης μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος, καθώς επίσης και η διαδικασία εσωτερικής υποτίμησης ήταν κάτι παραπάνω από σίγουρο ότι θα προκαλούσαν ανεπανόρθωτες χρηματοπιστωτικές και μακροοικονομικές επιπτώσεις στην οικονομία και αποδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος. Όταν ξέσπασε η κρίση χρέους και ο μηχανισμός συσσώρευσης χρέους σταμάτησε να λειτουργεί το μοντέλο κατέρρευσε.

Ωστόσο, όπως έχουμε δείξει και στις Ετήσιες Εκθέσεις του ΙΝΕ, η πολιτική της εσωτερικής υποτίμησης και της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας προκάλεσαν τη διολίσθηση της εγχώριας παραγωγής σε δραστηριότητες χαμηλής παραγωγικότητας και κόστους και όχι την παραγωγική αναδιάρθρωση που έχει ανάγκη η οικονομία. Η εξέλιξη αυτή είναι αρνητική για τη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που αφενός θα οδηγήσουν στην έξοδο της οικονομίας από την κρίση και αφετέρου θα διαμορφώσουν ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης που δεν θα έχει τις παθογένειες εκείνου που κατέρρευσε.

Η Ελλάδα έχει ανάγκη για ένα ισορροπημένο μοντέλο ανάπτυξης, το οποίο θα είναι τόσο εσωστρεφές ώστε να αξιοποιεί όλες τις δυνατότητες της εγχώριας ζήτησης και προσφοράς όσο και εξωστρεφές ώστε να αξιοποιεί τα διεθνή εισοδήματα και ζήτηση για να ισχυροποιεί τη διατηρησιμότητα και τη βιωσιμότητά του.

Οι απόψεις που κυριαρχούν στο δημόσιο διάλογο και ζητάνε εδώ και τώρα την ανάπτυξη ενός εξωστρεφούς μοντέλου ανάπτυξης έχουν πλέον ιδεοληπτική ηχώ, υποτιμούν τη σημερινή δομή της οικονομίας και τις τεχνολογικές, χρηματοδοτικές και επιχειρηματικές προϋποθέσεις μετασχηματισμού της, το ρόλο της εγχώριας δαπάνης στη διατηρησιμότητα της δυναμικής του μοντέλου ανάπτυξης και τις προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας.

Στηρίζονται στην απλοϊκή και ιδεοληπτική θεώρηση ότι αν μειώσουμε το μοναδιαίο κόστος εργασίας η μετάβαση στο νέο εξωστρεφές μοντέλο θα είναι δεδομένη και ταχύτατη. Η άποψή μας είναι ότι η χώρα χρειάζεται αναπτυξιακή κουλτούρα και πραγματισμό ώστε να διαμορφώσει την κατάλληλη στρατηγική και πολιτική για τον παραγωγικό μετασχηματισμό της. Μια νέα πολιτική αντίληψη όπου οι δημοσιονομικές και οι μακροοικονομικές επιδόσεις της οικονομίας να συνδέονται με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του παραγωγικού συστήματος, την ποιότητα της επιχειρηματικότητας και το ρυθμιστικό πλαίσιο της αγοράς εργασίας. Η ολιστική αυτή προσέγγιση είναι προϋπόθεση για την ανάπτυξη ενός

διατηρήσιμου, δίκαιου και ισορροπημένου μοντέλου ανάπτυξης, χωρίς να υποτιμάται ο ρόλος των θεσμών, της κρατικής γραφειοκρατίας και της διαφθοράς.

Η Ελλάδα αναπόφευκτα θα βρίσκεται σε κατάσταση δημοσιονομικής προσαρμογής για πολλά χρόνια καθώς όπως όλα δείχνουν θα δεσμευτεί σε υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα. Για να καταστεί αυτό εφικτό μεσομακροπρόθεσμα πρέπει να συνοδευτεί από την παραγωγική αναδιάρθρωση της οικονομίας και από πολύ υψηλό ποσοστό απασχόλησης. Δεν υπάρχει άλλος τρόπος.

Το νέο μοντέλο πρέπει να στηριχθεί τόσο σε παραδοσιακούς κλάδους, όπου η ελληνική οικονομία διατηρεί συγκριτικά πλεονεκτήματα, αλλά και να προωθήσει την ανάπτυξη κλάδων που μπορούν να δημιουργήσουν απασχόληση και εισοδήματα και να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο της κοινωνίας και τη θέση της χώρας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό το ΙΝΕ ΓΣΕΕ έχει ξεκινήσει μια ερευνητική και παρεμβατική προσπάθεια ώστε να συμβάλλει δημιουργικά στη δημόσια συζήτηση για την ανάπτυξη νέου μοντέλου ανάπτυξης στην Ελλάδα.

Η ερευνητική μας μεθοδολογία είναι να προσεγγίσουμε το ζήτημα αυτό σε εθνικό, κλαδικό και περιφερειακό επίπεδο με όρους διακλαδικής οικονομικής δραστηριότητας, απασχόλησης και ποιότητας των εργασιακών σχέσεων. Η παρεμβατική μας δράση αφορά πρωτοβουλίες όπου θα συμμετέχουν τοπικοί και επιστημονικοί φορείς και τα συνδικάτα ώστε να βελτιωθεί η τεκμηρίωση και ο ρεαλισμός των προτάσεων μας.

Με τη σημερινή εκδήλωση θέλουμε να αναδείξουμε τη διακλαδική και περιφερειακή δυναμική του τουρισμού. Η υπόθεση εργασίας είναι να διερευνηθεί αν μπορεί ο τουρισμός να γίνει πόλος διακλαδικού μετασχηματισμού και ανάπτυξης της οικονομίας. Είναι μια οπτική, που όπως θα αναλύσει ο κ. Νικολαΐδης, δεν περιορίζεται μονομερώς στην μέτρηση του αριθμού των τουριστών, δεν αξιολογεί τον κλάδο του τουρισμού μόνο με τον αριθμό των αφίξεων. Κάτι τέτοιο θα ταύτιζε απλώς τη σημασία του κλάδου με

τα συμφέροντα του ίδιου του κλάδου και θα απεμπολούσε μεγάλο τμήμα των αναπτυξιακών δυνατοτήτων.

Η δική μας η οπτική βλέπει πίσω από τις αφίξεις στη διάχυση του οφέλους σε όρους αξίας παραγωγής και απασχόλησης στους κλάδους και στις περιφέρειες που άμεσα και έμμεσα συνδέονται με τον τουρισμό. Στο πλαίσιο αυτό οι διεθνείς τάσεις στον κλάδο αποκτούν μια ευρύτερη σημασία και προοπτική. Θα αναφέρω στο σημείο αυτό ότι ο γ.γ. του παγκόσμιου οργανισμού τουρισμού Ταλέμπ Ριφάι στην πρόσφατη επίσκεψή του στην Ελλάδα ανέφερε ότι σε παγκόσμιο επίπεδο το 2016 ήταν η έβδομη συνεχής χρονιά κατά την οποία αυξήθηκε η τουριστική οικονομία. Περισσότεροι από 1,2 δις. τουρίστες έφυγαν από τις χώρες τους για να επισκεφθούν άλλες χώρες, προσφέροντας στον τουρισμό έναν ρυθμό ανάπτυξης της τάξης του 3,9%, ο οποίος είναι και ο μεγαλύτερος από κάθε άλλο κλάδο της οικονομίας. Το 2017 αναμένεται ρυθμός ανάπτυξης 3%-4%. Οι προοπτικές είναι συνεπώς αξιόλογες, αρκεί να μην περιοριστούν στα όρια του ίδιου του κλάδου. Συνεπώς, τα μείζονα ερωτήματα είναι η διακλαδική και περιφερειακή διάχυση του οφέλους από την εκμετάλλευση των θετικών προοπτικών του κλάδου.

Εμπειρικά ευρήματα

Επιτρέψτε μου τώρα να σας δείξω μερικά εμπειρικά ευρήματα που αποτυπώνουν την οικονομική κατάσταση της περιφέρειας της Κρήτης συγκριτικά με την υπόλοιπη χώρα, ώστε να ανοίξουμε την εικόνα της συζήτησης που θα ακολουθήσει.

Τι μας δείχνουν αυτά τα εμπειρικά ευρήματα; Ότι σε μια περίοδο που η χαρά περισσεύει για την αύξηση τόσο της τουριστικής κίνησης όσο, και των εισπράξεων από τον τουρισμό όχι σε ανάλογο βαθμό, τα αναπτυξιακά οφέλη είναι περιορισμένα, τουλάχιστον στην περιφέρεια της Κρήτης. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η θετική εξέλιξη ορισμένων δεικτών του τουριστικού κλάδου που αποτυπώνουν τον αριθμό των τουριστών και των

αφίξεων αποκρύπτουν ότι είναι μια «ανάπτυξη» με περιορισμένη διάχυση του οφέλους.

Το θέμα είναι κρίσιμο καθότι θα περίμενε κανείς από έναν σημαντικό κλάδο για την Κρήτη, όπως είναι ο τουρισμός, να παίζει σημαντικό αναπτυξιακό ρόλο για την υπόλοιπη οικονομία, ή τουλάχιστον να λειτουργεί περιοριστικά στην εμφάνιση και εξέλιξη δυσμενών τάσεων. Για το θέμα αυτό και τις αιτίες του θα μας μιλήσει αναλυτικά ο κ. Νικολαΐδης.

Εγώ θα ήθελα να κλείσω τη δική μου παρέμβαση με ένα σημαντικό θέμα, στο οποίο αναφέρθηκε και ο πρόεδρος, το θέμα των εργασιακών σχέσεων. Στην περίπτωση της χώρας μας το εύρος και η ένταση των μέτρων και των ριζικών αλλαγών μετά το 2011 έχουν ανατρέψει και υποβαθμίσει δραματικά το εργασιακό πλαίσιο. Και εκείνες που έρχονται θα ολοκληρώσουν την κατάρρευση του συστήματος προστασίας της απασχόλησης. Οι αλλαγές που έχουν γίνει είναι λίγο-πολύ γνωστές. Κύριος στόχος ήταν η ενίσχυση των ευέλικτων μορφών εργασίας σε βάρος της πλήρους και σταθερής απασχόλησης, η ελαστικοποίηση του χρόνου εργασίας και η απελευθέρωση των απολύσεων.

Ο κλάδος του τουρισμού όπως και του επισιτισμού εμφανίζει σημαντικό έλλειμμα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του εργατικού δυναμικού που απασχολείται σε αυτούς: ενδεικτικά αναφέρω

- ✓ τη σημαντική συρρίκνωση των θέσεων εργασίας πλήρους απασχόλησης,
- ✓ την επέκταση των ατομικών συμβάσεων εργασίας,
- ✓ τις εκτεταμένες υπερβάσεις του χρόνου εργασίας,
- ✓ τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά αδήλωτης και, κυρίως, ψευδώς δηλωμένης εργασίας,
- ✓ τη μη καταβολή αμοιβής πρόσθετης απασχόλησης,
- ✓ και την εισφοροδιαφυγή.

Τα φαινόμενα αυτά αυξάνουν δραματικά την επισφάλεια στην παροχή εργασίας και συνακόλουθα την ανασφάλεια των εργαζομένων σε αυτούς τους κλάδους.

Το ΙΝΕ ΓΣΕΕ έχει επεξεργαστεί και προτείνει μια σειρά από ενέργειες επαναρρύθμισης των εργασιακών σχέσεων στον τουρισμό στο πλαίσιο των γενικότερων προτάσεων του για την επαναρρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στο σύνολο της αγοράς εργασίας με έμφαση στην άμεση αποκατάσταση της καθολικότητας και του περιεχομένου της Εθνικής Γενικής ΣΣΕ, της υποχρεωτικότητας των ΣΣΕ, της αρχής της εϋνοιας και της επαναφοράς της μετενέργειας στο σύνολο των όρων των ΣΣΕ.

Μόνο μέσω αυτής στρατηγικής μπορεί να αποτραπεί αποτελεσματικά η μάστιγα των ατομικών συμβάσεων εργασίας και των επιχειρησιακών ΣΣΕ που έχουν οδηγήσει σε μεγάλες μειώσεις των ονομαστικών μισθών.

Έχουμε επίσης προτείνει, και δημοσιεύσει στη φετινή έκθεση που δώσαμε πρόσφατα στη δημοσιότητα, μια σειρά από μέτρα για την αποτελεσματική καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας όχι μόνο με κατασταλτικούς ελέγχους, αλλά και με προληπτικές δράσεις και παρεμβάσεις.

Στην κατεύθυνση αυτή έχουμε προτείνει τη θέσπιση ελάχιστης σύνθεσης αριθμού και ειδικοτήτων προσωπικού στις τουριστικές και επισιτιστικές επιχειρήσεις.

Έχουμε επίσης, ανάμεσα σε ένα σύνολο θεμάτων, αναδείξει:

- ✓ την προστασία των επαγγελματικών ειδικοτήτων στον τουρισμό και τον επισιτισμό από την διευρυνόμενη αποειδίκευση των εργαζομένων του κλάδου που παρατηρείται είτε λόγω μη κάλυψης από κλαδική ΣΣΕ, είτε λόγω επιβολής όρων αμοιβής και εργασίας ανειδίκευτου εργάτη.

- ✓ την τροποποίηση του πλαισίου για τη κατάταξη σε κατηγορίες αστέρων και κλειδιών των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων με αναβάθμιση των υποχρεωτικών προδιαγραφών στους τομείς της ελάχιστης σύνθεσης προσωπικού, της πρόσληψης αποφοίτων σχολών τουριστικών επαγγελμάτων, της συμμετοχής και πιστοποίησης σε επιμορφωτικά προγράμματα υγείας και ασφάλειας,
- ✓ της αυστηροποίησης των όρων πρακτικής άσκησης,
- ✓ και την ανάπτυξη συστημάτων πιστοποίησης προσόντων του εργατικού δυναμικού σε σχετικές ειδικότητες του κλάδου.